

Drži li savremeni arhivista arhivsku struku u svojim rukama? Mogućnosti i ograničenja

SNEŽANA PEJOVIĆ, Mrs.

Archivist, The State Archives - Historical Archives Kotor, Stari grad 318, 85 330 Kotor, Crna Gora (MNE)
e-mail: notar@t-com.me

The president of the Centre for the Preservation and Presentation of Kotor Documentary Heritage «NOTAR»,
Stari grad 477, 85 330 Kotor, Crna Gora
e-mail: pejsib@t-com.me; cdknotar.ko@t-com.me

Does a Modern Archivist Hold Archival Profession in its Hands? Possibilities and Limitations

ABSTRACT

In this paper several most obvious challenges facing archivist in the 21st century are pointed out, such as: education, training, lifelong learning; strategic planning in archival profession; sustainable development; financing, with the development of marketing and new management; politics, executive power and autonomy of archival profession. One highlights the opportunities that exist before an ordinary archivist from any country copes with these challenges. The problems that slow down, discourage and move him/her away from the aim of holding firmly his/her profession in his/her own hands are underlined too. Today many questions are opened waiting to be resolved. One of them is why in the field of archival activity the voice of the profession within specific countries is not heard more powerfully, but also at various international levels, and outside of tight professional meetings, as it is the practice in other areas?

Un moderno archivista ha la professione archivistica nelle proprie mani? Possibilità e limitazioni

SINTESI

Nel presente articolo vengono sottolineati alone tra le più ovvie sfide che stanno davanti all'archivista del XXI secolo, come: la didattica, la formazione, la preparazione continua, la pianificazione strategica, lo sviluppo sostenibile, il reperimento di fondi con lo sviluppo del marketing e di una nuova gestione, le politiche, il potere esecutivo e l'autonomia della professione archivistica. Si evidenziano le opportunità esistenti prima che un archivista qualsiasi di un paese qualsiasi possa far fronte a queste sfide. Vengono inoltre sottolineati i problemi che rallentano, scoraggiano e distolgono dallo scopo di tenere saldamente in mano la propria professionalità. Oggi molte questioni sono ancora aperte ed irrisolte. Una di esse riguarda il perché in campo archivistico la voce della professionalità non venga in alcuni paesi ascoltata più decisamente, e così pure a vari livelli internazionali, ed al di fuori dei convegni strettamente professionali, al contrario di ciò che avviene in altre aree.

Ali drži sodobni arhivist arhivsko strokov v svojih rokah? Možnosti in omejitve

IZVLEČEK

Prispevek obravnava nekaj najaktualnejših izzivov, ki čakajo arhiviste 21. stoletja, kot npr.: izobraževanje, usposabljanje, doživljenjsko izobraževanje; strateško planiranje v arhivski stroki; razvoj; financiranje ter razvijanje marketinga in novega menedžmenta; politika ter avtonomija arhivske stroke. Članek prikazuje možnosti, ki jih ima arhivist v katerikoli državi, da se spopade s temi izzivi. Prav tako so predstavljene težave, ki ga upočasnjujejo, destimulirajo in oddaljujejo od cilja, da čvrsto drži stroko v svojih rokah. Odprtih je mnogo vprašanj, na katere je potrebno najti odgovore. Eno izmed njih je, zakaj se na področju arhivske stroke ne sliši močnejši glas stroke na različnih nivojih, tako znotraj posameznih držav, na mednarodnem nivoju in tudi izven ozkih strokovnih posvetovanj in srečanj, kot je to praksa v drugih strokah?

Drži li savremeni arhivista arhivsku struku u svojim rukama? Mogućnosti i ograničenja

ABSTRAKT

U radu se govori o nekoliko najprisutnijih izazova koji stoje pred arhivistom u 21. stoljeću, kao što su: obrazovanje, obuka, doživotno obrazovanje; strateško planiranje u arhivskoj struci; održivi razvoj; finansiranje, uz

razvijanje marketinga i novog menadžmenta; politika, vlast i autonomija arhivske profesije. Ukazano je koje su mogućnosti da se prosječni arhivista u bilo kojoj državi izbori sa tim izazovima. Takođe, predloženi su problemi koji ga usporavaju, destimulišu i udaljavaju od cilja da čvrsto drži struku u svojim rukama. Danas su otvorena mnoga pitanja koja čekaju odgovore. Jedno od njih je zašto se i u oblasti arhivske djelatnosti ne čuje snažnije glas struke na raznim nivoima i unutar određene države i na međunarodnom planu i izvan usko stručnih skupa, kako je to praksa u drugim oblastima?

Uvod

Zadnja dekada prošlog vijeka donosi čitav pregršt arhivističkih tema koje se bave izmjenjenom pozicijom arhiva, arhiviste, arhivske građe, arhivistike u svijetlu krupnih društvenih, političkih, ekonomskih, tehnoloških, informaciono-komunikacionih i ostalih promjena koje su vrlo ekspanzivno obilježile pomenuti period, a na čijem talasu je i arhivska struka ušla u 21. vijek. Da bi se kako-tako pozicionirala u promijenjenom svijetu de-industrijalizacije, u kojem evidentno narasta sektor usluga, a ljudski resurs, tj. znanje i kreativnost, kao i informacija, dobijaju centralnu ulogu, arhivsku djelatnost prati čitav niz usvojenih rezolucija, preporuka, agendi, uputstava, novih ili osavremenjenih standarda za zaštitu, obradu, pohranu, korišćenje tradicionalne i nove, elektronske arhivske građe. Međutim, pitanje je **u kojoj mjeri je prosječan arhivist upoznat sa svim tim** i ako jeste da li je kadar da sprovođi zahtjeve iz usvojenih preporuka? Ipak suštinsko pitanje je da li je prosječan arhivista spreman da se uhvati u koštac sa izazovima novog doba.

Takođe, u istom kontekstu treba razmotriti **da li kreatori preporuka, rezolucija, standarda i sl. imaju povratnu informaciju u kojoj mjeri su one prihvaćene i inkorporirane u rad arhiva u raznim državama**, odnosno prikupljaju li se podaci u kojem je to obimu i kvalitetu? Da li se uopšte od strane raznih organizacija koji se na svjetskom i evropskom nivou bave arhivskom strukom, kao i arhivističkih tijela, vrši kontinuirano prikupljanje podataka i rade zbirne analize o poziciji arhiva u novim društvenim okolnostima? Da li se istražuje jesu li arhivi obuhvaćeni raznim razvojnim strategijama vlada svojih država, ali i drugih subjekata čije djelatnosti dotiču i arhivsku struku? Prikupljaju li se zbirni podaci da li se na zadovoljavajući način vrši cjelovita zaštita arhivske kulturne baštine kroz održivi razvoj? Ili, kako arhiv odgovara na zahtjeve zaštite ljudskih prava, rodne ravnopravnost, socijalne inkluzije? U kojoj mjeri arhivi prilagođavaju proces rada za lica sa invaliditetom? Koliko je danas arhivista koji djeluju kroz civilni sektor (ne samo kroz arhivske asocijacije!), ili su još uvijek primarno samo javni/državni službenici? Da li se u arhivima uspostavljaju novi kriterijumi u evaluaciji rada arhiviste, ali i menadžmenta arhiva, koji su u skladu sa krupnim promjenama u društvu? Koje su nove mogućnosti u oblasti finansiranja arhivske djelatnosti? Štvaraju li se u raznim državama optimalni uslovi da svaki prosječni arhivista može da sagleda (sa naučno i stručno verifikovane pozicije), koje su razvojne obaveze arhivske struke u modernoj eri? Ili to još uvijek u većini slučajeva ostaje u domenu pojedinačnih istraživanja, iskustava, zaključaka, čak štoviše individualnog interesovanja, istraživačke radoznalosti i entuzijazma pojedinca?..... I još je mnogo sličnih nepoznanica i otvorenih problema koji se tiču pozicioniranja arhivske struke u novom dobu.

Šarenilo u dinamici i stepenu razvoja arhivske struke je vrlo prisutno, ne samo od zemlje do zemlje, regiona do regiona, već i od arhiva do arhiva unutar iste države, što ne ide na ruku da se taj razvoj ujednači i standardizuje, uprkos realnim potrebama arhivske struke i sve većim zahtjevima arhiva i arhivista u tom pravcu¹.

Zbog svega naprijed rečenog sasvim je razumljivo da se savremeni arhivista, suočen sa problemom kako da riješi sve zahtjeve i zadatke sa kojima se svakodnevno suočava, neprestano preispituje **da li je odista dovoljno kompetentan i spreman da upravlja arhivskom strukom u 21. vijeku?**

1. Sve veći su zahtjevi za uvođenjem kompetencije za arhivsku struku barem na evropskom nivou, posebno kada je u pitanju arhivska legislativa i rokovi za preuzimanje građe u arhiv, pitanja dostupnosti i korišćenja (Vidi: Grazia TATÒ, *Chi ha paura degli archivi? Ovvero, quale legislazione per la società futura?*, „Atlanti“, 20(2010), pp. 51-68). Možda će imati efekta studija izvodljivosti o evropskoj kompetenciji arhivske struke koja će biti promovisana na skupu SPA i EURBICA krajem avgusta 2011 u Edinburgu (<http://www.ica.org/9171/news-events/the-spaeurbica-handbook-on-competencies-is-now-available.html>, visited August 01, 2011).

O mogućnostima, ali i ograničenjima savremenog arhiviste da razvija i inovira arhivsku struku

U literaturi o savremenim arhivima i arhivistici zadnjih godina intenzivno se govori o novom profilu arhiviste koji treba da odgovori svim izazovima aktuelnog razvojnog trenutka². To podsjeća kao da uljepšavamo glazuru na torti koja ima loše napravljeno tijesto i fil! Ono čemu se treba okrenuti je da stvari riješavamo radikalnim potezima iz temelja. Treba sistematski sagledati i brižljivo analizirati sve činioce i subjekte koji utiču pozitivno i/ili negativno na savremeni razvoj arhivske djelatnosti uopšte i u svemu tome na realnim osnovama pozicionirati i formirati modernog arhivistu. U tom postupku moraju se razmatrati i porediti različita razvojna iskustva.

a. Obrazovanje, obuka, doživotno obrazovanje

Da li arhivska struka danas, generalno uzevši, ima sve prerogative koje je čine strukom (profesijom)³? Osnovni preduslov je odgovarajuće obrazovanje. Međutim, još uvijek veliki broj zemalja nije uspostavio sistem obrazovanja i obuke kadra koji treba da radi u arhivima, ali ni onog za rad kod stvaralaca i imalaca arhivske građe van arhiva. Opet, imamo države koje su uglavnom razvile samo fakultetsko obrazovanje za obavljanje arhivske struke, dok se kroz redovno školovanje ne stiču baš nikakva znanja o arhivima i arhivskom poslu, što sigurno ograničava opredjeljenje mladih ljudi za izbor arhivske struke kao svog budućeg zanimanja.

Tako danas još uvijek imamo vrlo raširenu praksu u mnogim državama da se arhivski kadar regrutuje iz, nazovimo ih tako, „srodnih“ profesija. Njen/njegov prvi susret sa arhivom je dan kada stupa na dužnost, a „zrelost“ da kvalitetno obavlja svoj posao obično se stiče formalno nakon jedne godine prakse, ali realno nakon više godina uz rad. Takvo formiranje arhivskog kadra ima mnoga ograničenja koja su direktno povezana sa razvijenošću arhivske institucije u kojoj radi, stepena razvoja arhivske službe u državi, finansijskih mogućnosti da dio obuke obavi i na drugim mjestima van matične ustanove, literature koja mu stoji na raspolaganju i slično, a najviše je obremenjen tradicionalnom sviješću zatečenog osoblja, koje, moramo priznati, u velikom broju arhiva vrlo teško usvaja nova znanja i vještine u obavljanju arhivskog posla⁴. (Barem kod nas u Crnoj Gori nije neobično da arhivisti sa prenatrženim emocijama, čak patosom, govore o svojoj ljubavi prema mirisu starog papira, ispoljavajući neskriveno animozitet prema novim tehnologijama i uopšte promjenama!) Sasvim je razumno upitati se kakva je perspektiva mladog zaposlenika, budućeg arhiviste u takvom miljeu!? Kako će ona/on da izraste u kvalitetnog stručnjaka? Štetne posljedice neplanskog i nesistematskog formiranja arhivskog kadra se šire u vidu cikličnih krugova zahvatajući sve ostale segmente arhivske djelatnosti i utiču na opšti stav u jednom društvu prema ovoj profesiji. Nerealno je očekivati da na takav način formiran arhivski kadar bude *spiritus movens* u modernom društvu, tj. da podiže svijest o značaju arhivske građe, arhivske kulturne baštine, arhivske profesije i da implementira sve zahtjeve koje mu nameće savremeni trenutak!

Uz to, danas je sasvim jasno da je budućnost arhiva u obezbjeđivanju arhivskog kadra sa specijalnostima, jer je više nego očigledno da sa dosadašnjim načinom formiranja, odabira i dinamičkom zapošljavanja kadra arhivi teško odgovaraju zahtjevima savremenog društva i sve brojnijim zadacima koji stoje pred njima. Jaz između klasičnog, tradicionalnog načina obavljanja arhivskih poslova i novih razvojnih trendova, značajno se produbio prelaskom sve većeg broja subjekata na elektronsko poslovanje i sve prisutnijom dokumentacijom u elektronskom formatu. Danas uporedo egzistiraju tradicionalna i virtualna arhivska djelatnost⁵, pa se od arhivskog kadra očekuje da vlada širim spektrom

2. Na primjer, VII evropska konferencija o arhivima posvećena temi: „Arhivist: zanimanje budućnosti u Evropi“ održana u Varšavi, u maju 2006, u organizaciji Glavne direkcije državnih arhiva Poljske, Društva poljskih arhivista, Evropskog ogranka i Sekcije stručnih arhivskih udruženja Međunarodnog arhivskog vijeća.

3. „Profesija je zanimanje koje zahtjeva temeljne obuke i ovladavnje specijalizovanim znanjem i obično ima profesionalno udruženje, etički kodeks i procese sertifikacije i licenciranja“, Berndt FREDRIKSSON, *Towards a European Archivist Profession - Ideal or Utopia?*, http://20090209.archiwa.gov.pl/repository/wz/VII%20Konferencja/Papers/B_Fredriksson_Towards....pdf (visited June 26th 2011, 12.38 pm).

4. Održivost „old fashioned“ kadra u arhivima bi moglo da bude predmetom dublje psihološko-sociološke analize! U svakoj državi, pak, postoje tzv. arhivističke elite koje nastoje da ubrzaju promjene i da ih implementiraju, ali generalno stiče se dojam da su to samo malobrojni pojedinci u odnosu na broj osoblja zaposlenog u arhivima.

5. Snežana PEJOVIĆ, *Arhivi i Web tehnologija - nezaobilazni imperativ modernog doba: Archives and Web technology - an*

vještina. Sistematski sprovođenjem obrazovanja, dobro programski osmišljenim obukama, uvođenjem i podsticanjem doživotnog obrazovanja, postavljanjem minimalnih standarda na širem međunarodnom planu o profesionalnoj kompetenciji arhivista, sigurno bi se pomoglo da arhivi razvijaju održive, inovativne i efikasne usluge.

b. Istraživanja, analize, planovi, strategije, održivi razvoj

U kojoj mjeri je savremeni arhivista spreman i osposobljen da sprovodi razna istraživanja i analize radi izrade razvojnih planova arhiva i arhivske struke, je pitanje koje se nadovezuje na prethodno rečeno. Znamo da je arhivska djelatnost svojevrsan spoj nauke i praktičnog rada, pa je istraživačko-analitički pristup neminovnost koja prati arhivsku struku. Ko je onda pozvaniji da planira razvoj arhiva i arhivske struke od samih arhivista? Ipak, određena iskustva nam govore drugačije! Prilikom izrade raznih planskih i strateških dokumenata koji se tiču arhivske struke često se zaboravi na stručnjaka-arhivistu. Suština je da u ovakvim slučajevima po pravilu ne postoji svijest u strukturama vlasti i kod donosioca odluka o potrebi da se arhivist uključi ili da se barem konsultuje za razna strateška planiranja, pa čak i onda kada se ulazi u krupne organizacione promjene arhivske službe i zahvate vezano za arhivsku djelatnost (to najbolji ilustruje primjer kako se to desilo u Crnoj Gori već pomenute 1992. godine⁶).

Ipak, krivica je u velikoj mjeri i u inertnosti, gotovo autizmu samih arhivista! Koliki je danas procenat uposlenih u arhivima koji žele i nastoje da se informišu o savremenim razvojnim trendovima? Koliki je broj onih koji su otvoreni za zahtjeve novog doba i pokušavaju da odgovore na njih? Koliko je arhivista koji su obučeni da sprovedu istraživanja i analize za definisanje razvojnih prioriteta i mjera u cilju unapređenja arhivske profesije i njenog održivog razvoja, koji su vični u primjeni savremenih naučnih metodologija za izradi razvojnih planova i/ili strategija? Isto pitanje važi i za subjekte koji su na raznim nivoima vlasti zaduženi da brinu o razvoju arhivske djelatnosti unutar određene države⁷.

Prenosimo neka iskustva iz Crne Gore. Naučni, metodološki pristup kratkoročnom i dugoročnom razvoju arhivske djelatnosti sasječen je kroz već pomenutu radikalnu reformu arhivske službe u Crnoj Gori. Administrativnom odlukom, koja nije imala uporište u metodološkoj analizi postojećeg stanja arhivske službe, dobijen je vrlo nepovoljan organizacioni model (objedinjene i centralizovane) arhivske institucije, Državnog arhiva Crne Gore. Arhiv je postao organ državne uprave izgubivši sve prerogative institucije iz oblasti kulture, pa se gotovo zaboravilo na prioritetan zadatak u valorizaciji i zaštiti kulturne baštine! Pri tom je veliki broj imalaca arhivske građe u državi ostao van sistema stručne zaštite i arhivske zakonske regulative, ali i van arhivske struke! Radikalno je izvršen prekid sa dotadašnjim razvojem, praksom i tradicijom na polju arhivske djelatnosti, koji je bio ustanovljen i primjenjivan više od 40 godina! Stavljanjem u prvi plan upravne funkcije i neutemeljenim marginalizovanjem naučne, djelimično i stručne komponente arhiva⁸, već gotovo 20 godina je potisnuta mogućnost da iz Arhiva krenu razvojni projekti i/ili strategija dugoročnog razvoja arhivske djelatnosti. Arhiv i arhivska služba u Crnoj Gori svih ovih godina su dijelili sudbinu neefikasne državne administracije i oslabljenih institucija, bez mogućnosti da se tu bilo što korijenito promjeni⁹.

unavoidable imperative of the modern age, „Atlanti“, 20(2010), pp. 305-321.

6. Snežana PEJOVIĆ, *Archival Legislation and New Social and Technological Changes (Montenegrin Experiences)*, „Atlanti“, 16(2006), N. 1-2, pp. 43-57.

7. Uz rezervu da nisam u potpunosti upoznata da li postoje iskustva određenih arhiva da osim planova razvoja i godišnjih programa donose i strategije (pravce razvoja) za određeni, obično višegodišnji vremenski period, smatram da je vrlo važno da arhivisti u saradnji sa odgovornim državnim strukturama, **pokreću i realizuju** izradu strategija razvoja arhivske struke u određenoj državi, služeći se savremenim metodologijama za sakupljanje i analizu podataka (SWOT, GAP, PES). Dobar primjer u prilog rečenom je studija: Janine WILLIAMSON, *Sheffield Cathedral Archive: A study in Archival Management and Practice*. (A study submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Librarianship at the University of Sheffield), September 2010 (http://dagda.shef.ac.uk/dissertations/2009-10/External/JWilliamson_090125063_DISSERTATION.pdf), (visited on July, 17th 2011).

8. Dovoljno je napomenuti da su Pravilnikom o unutrašnjoj sistematizaciji Državnog arhiva iz 2005. godine, koji je donesen u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima (Sl. list RCG, br. 27/04 i br. 31/05), potpuno eliminisana stručna zvanja iz arhivske djelatnosti, tako da u Crnoj Gori formalno-pravno već čitav niz godina ne postoje arhivisti!!! U upotrebi su zvanja iz državne uprave, kao npr. samostalni savjetnik, savjetnik i viši savjetnik.

9. Vlada Crne Gore je prošle godine usvojila *Strategiju reforme javne uprave u Crnoj Gori za period 2011-2016*. „Aurum“, (Podgorica, mart 2011). Citiramo sa str. 22/23 mišljenju Evropske komisije povodom zahtjeva Crne Gore za članstvo u

U Državnom arhivu se kroz mjesečne i godišnje izvještaje prikuplja gomila podataka koji se nikada ne analiziraju da bi eventualno poslužili za izradu razvojne strategije arhiva i arhivske službe¹⁰. Evaluacija učinka arhivskih uposlenika se vrši više formalno, nego suštinski. Mjerila evaluacije su ista kao i prije nekih šezdesetak godina: vrednuju se samo određeni, tradicionalni i ustaljeni oblici radnog procesa, dočim svaki iskorak u pravcu primjene savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija, ili sistematska istraživanja zahtjeva i potreba savremenog istraživača/korisnika, ili neka dodatna edukacija i usavršavanje pojedinaca, pisanje naučno-stručnih radova iz arhivske teorije i prakse, ostaje bez dubljeg odjeka - ne vrednuje se! Štoviše, ne koriste se ni skromne zakonske mogućnosti koje su pravno regulisane unutar državne uprave za stimulisanje pojedinaca koji svojim aktivnostima unapređuju struku! Čini se da su u državnoj upravi Crne Gore zaboravili da unutar nje postoji Državni arhiv - organ te uprave! U opštem konglomeratu u čijoj je nadležnosti arhivska djelatnost u Crnoj Gori¹¹, ona već oko 20 godina gubi korak sa vremenom; sva bitna pitanja za arhivsku struku su se rešavala van arhivske institucije i bez crnogorskih arhivista, ako se ne računa formalno prisustvo ljudi iz menadžmenta Arhiva.

U skladu sa ovim kompletna arhivska legislativa, analiza stanja arhivske djelatnosti, razvoj arhivske struke u okviru Nacionalnog programa razvoja kulture u Crnoj Gori, trenutno su u nadležnosti Ministarstva kulture. Od 2005. godine je napravljen iskorak u pravcu uključivanja arhivista kroz radne grupe Ministarstva kulture da rade na ovim dokumentima. Na žalost, njihov angažman je ostao anonimn, ograničen zahtjevima i voljom naručioca posla - Ministarstva, a često su intervencije na konačnom tekstu dokumenata proizvod samostalne, tačnije samovoljne intervencije službenika Ministarstva! Takav odnos odaje pravu sliku stanja i položaja arhivske djelatnosti u Crnoj Gori, to jest stupnju svijesti o arhivskoj struci kod struktura koje odlučuju. Samim tim, položaj arhiviste kao stručnjaka je vrlo nezavidan i u stručnom i finansijskom pogledu, u potpunosti je marginalizovan i što je najgore, krajnje je pasiviziran!

c. Finansiranje, arhivi i tržišna bitka

Razloge za inertnost arhivista treba izvjesno tražiti u, po pravilu, nedovoljnim sredstvima koja se odvajaju za finansiranje arhivske djelatnosti, uprkos što se zadnjih desetljeća radikalno usložnjava proces poslovanja arhiva, a povećavaju se i troškovi zaštite arhivske građe (digitalizacija, elektronski zapisi). Posebno je problem neadekvatnog finansiranja arhiva izražen u državama u tranziciji. Možemo to posmatrati i kao recidiv komunističkog (socijalističkog) poretka kada nije izgrađivana svijesti o višeznačnoj ulozi arhiva, posebno ne njegovoj ulozi u razvoju demokratskog društva. Arhiv je u takvom društvenom poretku obično bio sinonim za nešto što je pod embargom slobodnog korišćenja, tačnije sinonim tajnosti. Tome je doprinosila i hiperprodukcija dokumentacije, koja je objektivno

Evropskoj Uniji: „... između ostalog ukazano je na potrebu daljeg nastavka reforme državne uprave, ...potrebu jačanja Uprave za kadrove u cilju unapređenja profesionalnosti i depolitizacije državne uprave i jačanje transparentnog i na zaslugama zasnovanog pristupa u postavljenjima i unapređenjima. Unapređenje službeničkog sistema, naročito u dijelu zapošljavanja, mora biti zasnovano na sistemu prema zaslugama (*merit based recruitment*), a dodatni napori moraju biti usmjereni na uspostavljanje profesionalne, odgovorne i na principu zasluga orijentisane državne uprave, oslobođene političkog uticaja. Analiza postojećeg službeničkog sistema ukazuje na to da je: službenički sistem vrlo složen; pojam „državni službenik“ neprecizno definisan; *merit* sistem nedovoljno normativno uređen; nivo kadrovskog planiranja nedovoljan; elemente sistema integriteta službenika potrebno dodatno definisati; potrebno precizirati odredbe koje se odnose na zapošljavanje manjina i lica s posebnim potrebama; sistem stručnog usavršavanja i stipendiranja državnih službenika potrebno je unaprijediti; potrebno dodatno razviti kapacitete organa državne uprave u oblasti upravljanja ljudskim resursima; potrebno pružiti podršku zaživljavanju subjektivne i objektivne odgovornosti; postojanje marginalnih razlika u zaradama izvor destimulativnog djelovanja na sposobne i vrijedne radnike“.

10. Izuzetak je napravljen kada je Ministarstvo kulture Crne Gore, uglavnom pod instrukcijama sa međunarodnog nivoa, pokrenulo izradu izvještaja o stanju u arhivskoj, bibliotečkoj i muzejskoj djelatnosti i nepokretnoj kulturnoj baštini. Vidi: *Izvještaj o arhivskoj djelatnosti u Crnoj Gori (Report on archival activity in Montenegro)*, Snežana Pejović, Srđan Pejović, Smiljana Radusinović, «Stanje kulturne baštine Crne Gore», Podgorica 2006, p. 181-250; ibidem, Snežana PEJOVIĆ, *Archival Legislation...*

11. Odmah nakon reorganizacije arhivske službe i formiranja centralne arhivske institucije u Crnoj Gori - Državnog arhiva, kontrola rada je bila u nadležnosti Vlade. Državni arhiv je Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list RCG“, br. 54/2004, od 9. 08. 2004. godine), konstituisan kao organ uprave tj. kao zavod, a Ministarstvo kulture i medija je dobilo kompetencije po pitanju vršenja upravnih poslova (od 1996. do 2004. god. vršilo je nadzor nad zakonitošću rada u Drž. arhiva CG), a i veća ovlaštenja pri vršenju nadzora nad zakonitošću i cjelishodnošću rada, u odnosu na prethodnu *Uredbu o organizaciji i načinu rada državne uprave*, iz 1993. godine. (Vidi: ibidem, *Izvještaj o arhivskoj djelatnosti u Crnoj Gori...*)

otežavala pristup i korišćenje i još više stvarala dojam o neefikasnosti arhivske djelatnosti. Neprestano narastanje birokratije je gušilo sve stvaraoce, preduzeća, institucije, organe i organizacije količinom dokumentacije. Njihove arhive su, nakon što bi dokumenta završila operativni životni ciklus, predstavljale ogroman balast za zaposlene koga se trebalo što prije otarasiti. Arhivske institucije su doživljavane kao skladišta za deponovanje, a arhivisti kao njihovi čuvari! Razvojni programi ovako pozicionirane arhivske institucije prioritarno su bili usmjereni na problem proširenja prostornih kapaciteta kako bi poslužile za rasterećenje stvaralca i imalaca arhivske građe od balasta, više nego što su se bavili kadrovskim i bilo koji drugim razvojem i unapređenjem arhivske službe.

Osim toga, ni arhivistika nije bila priznata kao samostalna naučna disciplina. Arhivista je imao ulogu nekog pomoćnog službenika - posrednika, za kojeg se podrazumjevalo da ostane anonimna čak i onda kada obavlja vrlo složene i zahtjevne poslove na obradi arhivske građe za potrebe naučnih istraživanja.

U skladu sa takvim poimanjem statusa i značaja arhivske djelatnosti izdvajana su i finansijska sredstva iz državnog budžeta ili budžeta lokalne zajednice. Kada se napravi poređenje u odnosu na druge srodne djelatnosti (biblioteke, muzeje, zavode za zaštitu spomenika kulture), iskustva Crne Gore iz tog pred-tranzicionog doba su da se po pravilu najmanje sredstava iz budžeta izdvajalo za arhivsku djelatnost. Doduše, ni period tranzicije nije napravio otklon od prethodne prakse, štoviše došlo je do izvjesnog urušavanja struke.

Nove društvene okolnosti nameću i nova pravila i donose raskid sa uhodanim načinom finansiranja za mnoge budžetske institucije, pa se i pred arhivima pojavio problem kako da se ostvari ili obezbjedi sopstveni prihod da bi se rasteretio budžet, ali i poboljšao materijalni status arhiva. Generalno prema svim institucijama kulture sve prisutniji je zahtjev države da treba da pronalaze izvore samofinansiranja, što ne zaobilazi ni arhivsku struku! Arhivisti se suočavaju sa potrebom da iz korijena mijenjaju način razmišljanja koji je utemeljen na tradicionalnom načinu vrednovanja arhivske građe, na još uvijek nedovoljno reformisanoj arhivskoj legislativi, na etici arhivske profesije i dr. Ali savremeno društvo i država sve manje će imati razumjevanja za finansiranje „mrtve“ institucije:

“... we must justify our existence; we must show to the decision makers that we are useful and important in the Information Age. And that we deserve our wages and our institutions deserve their budgets. Since this approach is common for records management, what can we say about the NAS? In my opinion, a way to improve the institutional status is to prove to be useful - and even more, essential - for the government and citizens...”¹²

Traženje rješenja kroz razne oblike samofinansiranja, predstavlja još jedan izazov više za savremenog arhivistu!

Jedna od tih mogućnosti za ostvarenje sopstvenog prihoda je kulturni turizam koji je zadnjih godina u ekspanziji. Uključenje arhiva i arhivske kulturne baštine intezivnije i organizovanije u turističku ponudu, otvara čitav niz pitanja vezano za spremnost savremenog arhiviste da odgovori na novi zadatak - **ulazak u sferu marketinškog djelovanja i tržišne utakmice**. Istovremeno dotiče i pitanje prilagođenosti i arhivista i arhivskih institucija da, bilo u procesu obavljanja svog ustaljenog arhivskog posla (valorizacija, zaštita, obrada, korišćenje), ili prostorom, opremom, primjenom savremenih tehnoloških dostignuća i sl., odgovore ovom zadatku. Sasvim je sigurno da jedna arhivska izložba postavljena na klasičan način ne može da obezbjedi masovnost posjete arhivu, poput onih u muzejima, pa prema tome ni neku značajniju zaradu za arhivsku instituciju¹³. Jasno je da treba tražiti

12. Bogdan-Florin POPOVIĆ, 'Information is a power'. Or not?, „Atlanti“, 20(2010), pp. 409-418.

13. Prenosimo neka naša iskustva. U Crnoj Gori, u primorskom gradu Kotoru, nalaze se dva odsjeka Državnog arhiva Crne Gore, Istorijski arhiv Kotor i drugi sa modernom arhivskom građom. Istorijski arhiv posjeduje najstariju arhivsku građu na prostoru Crne Gore. Nakon što je Kotor ušao na UNESCO-vu listu svjetske prirodne i kulturne baštine, ovaj arhiv je dobio posebnu zgradu sa vrlo lijepo urađenim izložbenim prostorom, koja se nalazi u starom jezgri, nasuprot Basilice Minor, katedrale Sv. Tripun. Ideja gradskih vlasti i uprave Istorijskog arhiva je bila uključivanje u turističku ponudu grada i ostvarivanje zarade. Na žalost, višegodišnji pokušaji nisu dali neke rezultate. Nekoliko godina je tokom dva ljetnja mjeseca organizovana stalna postavka sa izborom dokumenata koji bi turistima približili istoriju Kotora i okruženja. Sa ulaznicom od 1 € i za djecu od 0,50 centi zarada je bila nesto preko 100,00 €, iako se prostor nalazi na trasi prolaska svih turista!!! Vrlo ilustrativna je iznenadna posjeta čuvenog **američkog glumca Michaela Douglasa** Kotorskom arhivu prije par godina. Uz veliko uzbuđenje dežurnog službenika kako da mu približi istoriju grada i pokaže arhivsku postavku, ispostavilo se **da je on ušao u izložbeni prostor Arhiva samo da upita gdje se u Kotoru nalazi neka agencija za prodaju nekretnina!!!!**

nove oblike komunikacije sa arhivskom publikom, svakako u pravcu većeg i raznovrsnijeg korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija (veće korišćenje društvenih mreža), posebno treba ići više u pravcu vizuelno atraktivnog, nego isključivo tekstualnog prikaza informacije iz arhivskog dokumenta. Arhivisti bi trebalo da se oslobode usko profesionalnih stega i da sa predanom bogobojažljivošću prilaze dokumentu, već moraju da sagledaju i mogućnost, uz već poznato naučno i dokazno svojstvo arhivske građe, kako da informaciju ponude **i kroz zabavu**:

“Archivists need to become less preoccupied with a ‘bureaucratic or magisterial mediation’ - with the defence of the archives - and should instead seek to promote that lust for the archive grasped, for the record held and taken up as a fetish.”¹⁴

ili

“This policy sets out the strategic vision for the sustainable development of a vigorous, publicly funded archive sector..... provides a vision of the true potential of publicly funded archives and what they can aspire to offer. Archives have the power to inspire, inform and entertain. They can provide accounts of the way individuals, families and communities interact, make decisions, learn and enjoy themselves and provide vital links between past, present and future generations. The value of this major resource should be recognised and harnessed for the benefit of all.”¹⁵

Takođe, neophodno je djelovati kroz partnerstvo kako sa kulturnim institucijama sa srodnom djelatnošću (pod uslovom da one prihvate arhiv kao ravnopravnog partnera, bez nipodaštavanja arhivskog dokumenta kao izložbenog eksponata, o čemu nas uči iskustvo!), ali i sa raznim drugim subjektima iz različitih oblasti (tzv. *stakeholders*-ima)¹⁶. Znajući koliko je mobilniji civilni sektor od institucija, treba podsticati formiranje arhivskih asocijacija, jačati aktivnosti postojećih, kao i njihovo djelovanje kroz mreže srodnih udruženja okupljenih oko nekog zajedničkog cilja, kakav je na primjer zaštita kulturne baštine¹⁷.

Za bavljenje kulturnim turizmom neophodno je prethodno proučiti koja bi to bila ciljna grupa kojoj treba ponuditi „svoj turistički proizvod“ - arhivsku informaciju, to jest da li bi težište bilo na masovnijem uzorku, širokoj publici, ili bi se trebalo usresrediti na manje brojnu, ali bogatiju klijentelu koju pasionirano zanima istorija i kulturna baština¹⁸. Savremeni turista očekuje atraktivnu priču o predjelu u kojem boravi, štoviše često želi **fabrikovanu autentičnost**, a arhivska dokumenta, naizgled suhoparna, i te kako mogu budu dobra potka za takvo što¹⁹. Osim multimedijalnih izložbi, moguće je biti prisutan u turističkoj ponudi i kroz razna popularna predavanja, participirati u raznim kulturnim manifestacijama zabavnog karaktera, i sl. Nema sumnje da u današnjem vremenu arhivski kadar treba

14. Vidi: Luis CRAVEN, *From the Archivist's Cardigan to the Very Dead Sheep: What are Archives? What are Archivists? What do They Do?*, In *What are archives? : cultural and theoretical perspectives*, [edited] by Louise Craven, 2008, pp. 7-30, (<http://wxy.seu.edu.cn/humanities/sociology/htmledit/uploadfile/system/20110115/20110115160555934.pdf>. Visited July 13th, 2011, 9:40:05 am).

15. Vidi: *Archives for the 21st Century*, Presented to Parliament by the Lord Chancellor and Secretary of State for Justice by Command of Her Majesty, November 2009. (<http://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/policies/archives-century.htm>, visited July 13th, 2011, 9:37 am).

16. Neke predloge i o iskustvima iz Crne Gore pogledati u radu: Snežana PEJOVIĆ, *Ways of information transfer from archival sources to archival science*, „Atlanti“, 2004, No. 1-2.

17. Takvo iskustvo ima NGO „Notar“ Centar za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa Kotora koja se bavi zaštitom i predstavljanjem arhivske i bibliotečke kulturne baštine i osnivač je sa grupom nevladinih organizacija 2006. godine i član mreže Kulturno nasljeđe Jugo-istočne Evrope (vidi: www.seeheritage.org) čija je misija zaštita i unapređenje zajedničke kulturne baštine u pomenutom regionu.

18. U lokalnoj upravi nekih gradova na Crnogorskom primorju, kao što je i grad Kotor, nedavno se pristupilo izradi strategije kulturnog razvoja. (Vidi više: *O programu razvoja kulture Opštine Kotor 2011-15*, http://www.strategija.bokabay.info/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=27; visited July 16th, 2011). U izradi strategije kroz radionice uključeni su bili svi akteri iz oblasti kulturnih institucija i raznih organa i organizacija, pa i arhivisti. U metodološkom sagledavanju svih činioaca koji mogu da doprinesu kulturnom razvoju i finansijskom boljitku grada, bilo je i razmišljanje da u Kotoru postoje državni i crkveni arhivi sa vrlo bogatom građom koji bi morali da privuku razne istraživače i da stvaraju uslove za njihov dugoročniji boravak u Kotoru.

19. Dobar primjer za proširenje arhivske publike je potez Matice Hrvatske, njenog ogranka sa sjedištem u Dubrovniku, koja objavljuje vrlo lijepo dizajnirane knjige namjenjene djeci i omladini sa pričama o čuvenim ličnostima iz Dubrovnika koje se baziraju na arhivskim dokumentima. (Informacije dobijene tokom realizacije projekta prekogranične saradnje Gradske biblioteke Kotor, Knjižare „Karver“ iz Podgorice i Gradskih knjižnica Dubrovnik, <http://cbccro-mne.org/hr/dubrovnik-and-kotor-cities-and-books/97-the-promotion-of-publishing-activity-of-matrix-croatia.html>. (Visited August 1st, 2011, 11.18 am).

da prođe i obuku i na polju marketinga u kulturi i turizmu i da je to još jedan dodatni izazov za savremenog arhivistu za afirmaciju i valorizaciju arhivske struke, uz mogućnost da arhiv ostvari i sopstveni prihod.

Drugi novonastali izazov za arhiviste (posebno je to problem u zemljama u tranziciji), je prelazak sa finansiranja isključivo iz budžeta na finansiranje, odnosno sufinansiranje kroz projekte, na konkursima raznih donatora. Ne treba posebno isticati koliko je teško da se izađu iz ustaljenog i gotovo šablonskog planiranja godišnjeg budžeta, gdje se novac dobijao unaprijed za ponuđeni program rada i nije bilo obavezno da se utrošak pravda realizacijom poslova striktno prema godišnjem planu. (Čak i kada bi budžet bio premašen, to se rešavalo kroz njegov rebalans i naknadno pokrivanje troškova, kakva je praksa bila u socijalizmu!) Kakvo je trenutno stanje u Crnoj Gori takav način obezbjeđivanja sredstava za rad arhiva, ali i drugih srodnih institucija, čini se nemogućim. Prelazak na finansiranje/sufinansiranje putem projekata je pokazao se kao višestruko težak posao. Prva poteškoća je što se kod ovakvog načina finansiranja planirani poslovi moraju obaviti unaprijed da bi se dobila odobrena finansijska potpora. Potom, obično se predviđa nepovratna, procentualno određena prema vrijednosti projekta, finansijska participacija onog koji konkuriše. Za inače slabo finansiranu arhivsku instituciju ovo predstavlja dodatno opterećenje, umjesto da bude olakšica! Uz to, institucija koja prethodno nije imala iskustvo sa realizacijom sredstava putem projekta i to onih u većem iznosu, limitirana je u aplikaciji za konkurs (*eligibility criteria*).

Dominantan problem ipak je kadrovska nespremnost unutar arhivskih institucija da se uhvate u koštac sa planiranjem poslovanja kroz dobro osmišljene projekte koji bi garantovali prolaznost na konkursima. Problem je prisutan i kod arhivista i kod menadžmenta arhiva. Nespremnost za ovaj izazov se ogleda u brojnim segmentima: kao prvo, arhivisti su po pravilu istoričari ili iz neke druge društvene struke, pa im finansijski poslovi nisu bliski. Takođe, najveći broj arhivista nije nikada tokom svog rada bio uključen u izradu budžeta arhiva. U arhivima je uvijek manji broj izvršilaca od onog koji bi trebalo da bude s obzirom na količinu i vrstu arhivskog materijala, kompleksnost njene obrade, broja korisnika i sl. Njihove plate su neadekvatne obimu i složenosti posla kojeg obavljaju (u Crnoj Gori su plate u Arhivu daleko ispod prosječne zarade u državi!). Uz to, kada se govori o konkretnim međunarodnim konkursima koji su na raspolaganju Arhivu u Crnoj Gori, kao što su oni za korišćenje sredstava iz Instrumentata za prepristupnu podršku (IPA) ili od skora dostupnog fonda, „Kultura 2007-2013“, iz programa Evropske unije²⁰, postoji čitav niz problema koje treba postupno otklanjati kroz dodatno informisanje i treninge, a vrijeme neumitno leti! (Uz problem jezičke barijere kao dodatnog opterećenja, poteškoće su i neinventivnost u osmišljavanju projekta, u traženju i pronalaženju partnera, u vrlo složenoj proceduri međusobnog ugovornog odnosa, izradi finansijskog proračuna vrijednosti projekta i pravdanja utroška sredstava kroz njegovu realizaciju po strogim i za nas novim pravilima Evropske unije). Zabrinjavajuća je i gotovo totalna neinformisanost kako menadžmenta arhiva, tako i arhivista o mogućnostima ovakvog sufinansiranja, ali i nezainteresovanost za obuku na ovom polju²¹. Takođe, ni država ni lokalna zajednica ne podržava dovoljno efikasno prelazak na ovaj način sufinansiranja. Sve u svemu, u okviru arhivskih institucija treba da postoje timovi ljudi (obavezno arhivisti, ali i ekonomisti, pravnici i nezobilazni ITC stručnjaci) koji bi se samo bavili izradom projekata i njihovom realizacijom. Očigledno je da je neophodna još jedna sub-specijalizacija za arhivistu!

d. Politika, vlast i arhivi

Političko prepoznavanje i priznanje značenja i značaja arhivske struke može da bude pozitivno i negativno za arhive i arhiviste. Pozitivno je ako država i društvo u cjelini poštuju autonomiju arhivske djelatnosti, bilo da je riječ o organizaciji arhivske službe, arhivskoj upravi, arhivskoj zakonskoj regulativi, naučnoj i stručnoj nezavisnosti, nezavisnost arhiviste kao stručnjaka²². To je, pretpostavljam, pri-

20. The Instrument for Pre-accession Assistance – IPA, http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/enlargement/e50020_en.htm (visited July 30th, 2011, 10.15 am); the Culture Programme (2007-2013) http://eacea.ec.europa.eu/culture/programme/about_culture_en.php (visited July 30th, 2011, 10.14 am).

21. Od oko 160 zaposlenih u Državnom arhivu Crne Gore u odsjecima na teritoriji čitave države, obuku, informativne radionice i sl. u vezi korišćenja ovih fondova već par godina posjećuje samo autor ovog rada, uprkos što organizaciono u Državnom arhivu postoji i Sektor za naučno-istraživački rad sa nekoliko uposlenih arhivista, kao i dva pomoćnika generalnog direktora za stručne poslove!!!

22. Josip KOLANOVIĆ, *Autonomija arhivske službe*, „Arhivski vjesnik“, 42(1999), pp. 29-42; Theo THOMASSEN, *Archivists*

mjenjljivo u razvijenim demokratijama. Međutim u uslovima totalitarnih sistema, ili prelaska u novi društveni sistem, ili bilo kakvih drugih turbulencija u jednom društvu, u kojima slabi pravni sistem i jača bezvlašće (ratovi, vjerski i nacionalni sukobi, međunarodne sankcije i sl.), „briga“ o arhivskoj struci prerasta u politizaciju i intitucije arhiva i arhivista i ukidanje autonomije arhivske struke.

Drastičan primjer takvog negativnog upliva politike u arhivsku struku struke iskusili su arhivisti u Crnoj Gori kada je političkom voljom izvršena reorganizacija arhivske službe, koja je ukinula svaku autonomiju arhiva, pa čak i onu finansijsku²³. Snažnom centralizacijom i etatizacijom crnogorskim arhivistima je oduzeto pravo i na stručno udruživanje, na napredak na stručnom i naučnom planu, na bilo kakav kreativan rad u struci, pa čak su bili ograničeni i kontakti sa kolegama van granica Crne Gore, čemu su svakako išle na ruku i međunarodne sankcije. Iako su arhivisti centralizovanog i jedinog arhiva u Crnoj Gori (tada republika u dvočlanoj federaciji sa Srbijom) „unaprijeđeni“ iz kulturnih poslanika u državne službenike, to nije smetalo Državnoj bezbjednosti da ih kao „nesigurne“ partnere u poslu istraživanja podataka o spornim međudržavnim granicama između Hrvatske i Crne Gore, uz pomoć policije, izbaci na mjesec dana (iz dva arhivska odsjeka), kako bi njihovi ljudi navodno bolje i nesmetano istražili potrebne podatke važne za državu!!! Arhivske zgrade oba arhivska odsjeka Državnog arhiva Crne Gore u Kotoru i Herceg-Novom savjesno su čuvali policajci sa puškomitraljezima od, zamislite, koga - arhivista!!! Po arhivskim depoima su vršljali izabranici (ili povjerenici) Državne bezbjednosti Crne Gore!

Na žalost, politički upliv je još uvijek veoma prisutan u crnogorskoj arhivskoj struci i nikako ne ide na ruku njenoj autonomiji. Premda realno on nije poželjan, jer nije u skladu sa težnjom crnogorskog društva da razvija demokratiju odgovarajući na zahtjeve Evropske unije. Ali demokratske reforme u arhivskoj djelatnosti uvijek su na začelju onih u ostalim strukama! Održivost političkog upliva je posebno eklatantna kada je u pitanju odabir i postavljanje menadžmenta Državnog arhiva. Ali, na žalost, ovaj upliv nije prisutan samo tu! Zamislite okolnosti u kojima se nalazi arhivska struka u jednoj državi kada njen bivši predsjednik kao svjedok u sudskim procesima o deportaciji Muslimana tokom njegove vlasti, koristi ovih dana kao dokazni materijal javnu arhivsku građu koju je, nakon što je izgubio vlast, ponio sa sobom (1998. godine)! I da li je moguće zamisliti da sudije koje ga saslušavaju i gledaju ponuđeni arhivski materijal, potom menadžment Državnog arhiva i na kraju pacificirani crnogorski arhivisti (uplašeni ili sasvim nezainteresovani), svo vrijeme gledaju kako on javno maše državnom arhivskom građom koju je bespravno prisvojio! Nema nikakve osude javnog mijenja! (Što zna javno mijenje u Crnoj Gori o arhivskoj djelatnosti?) Tek tu i tamo po koji redak o tom prekršaju ili zločinu osvane u opozicionim novinama²⁴. Kako nakon takvih iskustava bilo ko može da vjeruje u snagu arhivske struke i u arhivistu kao stručnjaka koji vlada svojim poslom!?

Zaključak

U prethodnom dijelu rada pokušala sam da predočim nekoliko najprisutnijih izazova koji stoje pred arhivistom u 21. stoljeću, da ukážem koje su mogućnosti da se prosječni arhivista izbori sa tim izazovima, ali i da predočim probleme koji ga usporavaju, destimulišu i udaljavaju od cilja da čvrsto drži struku u svojim rukama. Težište rada je na iskustvima iz Crne Gore, koja je već duži period u dubokim tranzicionim reformama privrede i društva, suočena kao i druge države sa globalnom ekonomskom krizom, a dodatno pritisnuta ispunjavanjem raznih uslova za ulazak u Evropsku uniju i NATO pakt. Smatrala sam da bi bilo od koristi pokazati sa čim se sve suočava arhivista i arhivska struka na primjeru države koja nakon višedecenijskog burnog razdoblja i političkog lutanja, gradi demokratsko društvo i stabilizuje institucije sistema.

Pažnju treba obratiti na razne evropske preporuke i druga slična dokumenta sa područja arhivske djelatnosti, razmatrajući kako se ona reflektuju na arhivsku struku van zemalja Evropske unije. Crna

between Knowledge and Power : On the independence and autonomy of archival science and the archival profession, „Arhivski vjesnik“, 42(1999), pp. 149-167.

23. Državni arhiv Crne Gore ima svoj podračun u Državnom trezoru i moglo bi se reći da je vrlo finansijski ovisan i minimalno može da utiče sopstveno finansiranje, a da ne govorimo o finansiranju 24 njegova arhivska odsjeka raspoređenim u raznim gradovima Crne Gore koji ne raspolažu nikakvim sopstvenim računom ni sredstvima!

24. Vladimir JOVANOVIĆ, *Tajne Momirovih dokumenata*, „Monitor“, XXII(2011), br. 1078, pp.13-16. „Bulatović se pokazao ka *rent-a-car* svjedok, saradnik optuženima za ratne zločine, pa ga je bivši crnogorsku premijer (u jednom mandatu i predsjednik) privatno molio da ustupi službenu dokumentaciju vladi?! U ovoj zemlji samo naivni pomisle kako se službeni dokumenti uredno arhiviraju.“

Gora je u pretpristupnom procesu prema EU i svakodnevno se može vidjeti kako se u raznim oblastima cizeliraju zakoni i dokumenti i usklađuju se sa zahtjevima Unije i Evropske komisije, uz budno oko evropskih posmatrača! Posebno su zastupljene, kao visoko senzitivne, teme iz oblasti ljudskih prava, rasne, nacionalne i druge diskriminacije. Jača se demokratski kapacitet crnogorskog društva kada su u pitanju lica sa invaliditetom, LGBT populacija, Romi, prava žena, manjinskih naroda. Na žalost, kada je crnogorska arhivska struka u pitanju, bilo kakve instrukcije, ali i obavezujuće sugestije sa nivoa Evropske unije za ovu oblasti ne stižu do Crne Gore, iako se tokom par prošlih godina, a i nedavno vrlo intezivno radilo na novoj arhivskoj legislativi i reformi državne uprave kojoj Državni arhiv pripada. Pod lupom stručnjaka Evropske komisije i Evropske unije nalaze se mnoge srodne oblasti (kako je to slučaj sa državnom upravom, pa donekle i kulturnom baštinom, obično onom nepokretnom), ali arhivi, arhivska služba, arhivisti kao da ne zavrijeđuju veću pažnju!

Na žalost, isto bi se moglo konstatovati i kada su u pitanju međunarodna arhivska tijela i organizacije, poput Međunarodnog arhivskog savjeta (MAS)²⁵ ili ogranka za Evropu (EURBICA) ili Sekcije profesionalnih udruženja (SPA) i dr. Treba se upitati da li je dobro, sa stanovišta budućeg razvoja arhivske struke i eventualnog evropskog okvira kompetencija arhivske struke, ovu djelatnost propratiti preporukama, studijama izvodljivosti, strategijama, smjernicama i dr., izrađenim samo na prikupljenim iskustvima iz država-članica EU i provoditi ih samo u tim državama? Zar nije za arhivsku struku generalno gledajući, korisno da se njen razvoj sprovodi usklađeno, i teoretski i praktično, donošenjem krovnih smjernica (uprkos prisutnim razlikama), makar na nivou svih država Starog kontinenta? Zašto se i u oblasti arhivske djelatnosti ne čuje više glas struke i u određenoj državi, ali i na raznim nivoima na međunarodnom planu, kako se to radi u drugim oblastima? Da li je dovoljno da se razmjenjuju mišljenja kroz usko stručne skupove ili je već krajnje vrijeme da arhivista agresivno krene u osvajanje drugih političkih, društvenih, kulturnih prostora? Čini se da savremena arhivska struka još uvijek previše ostaje u domenu teorije, a mnoge neophodne i hitne realizacije raznih zaključaka u praksi kaskaju za vremenom.

U skladu sa iskustvima Crne Gore uputila bih apel svim strukturama u Evropskoj uniji, i arhivistima, i kreatorima i donosiocima odluka, da se za dobrobit arhivske profesije hitno okrenu arhivima u manje razvijenim zemljama, koje su u tranzicionim reformama, dajući vrlo konkretno stručnu podršku kolegama-arhivistima da se izbore sa svim izazovima i zadacima koje je nametnulo novo doba, dajući im smjernice kako efikasnije da utiču na vlast i druge kreatore i donosiocce odluka. Na kraju ipak postoji zajednički cilj - afirmisanja arhivske profesije i postavljanja na mjesto koje treba da joj pripada u savremenom društvu.

Sources and Literature

Archives for the 21st Century, Presented to Parliament by the Lord Chancellor and Secretary of State for Justice by Command of Her Majesty, November 2009. <http://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/policies/archives-century.htm>, (visited July 13th, 2011, 9:37 am).

Berndt FREDRIKSSON, *Towards a European Archivist Profession - Ideal or Utopia?*, http://20090209.archiwa.gov.pl/repository/wz/VII%20Konferencja/Papers/B_Fredriksson_Towards....pdf (visited June 26th 2011, 12.38 pm).

Bogdan-Florin POPOVIĆI, *Information is a power? Or not?*, „Atlanti“, 20(2010), pp. 409-418.

Grazia TATÒ, *Chi ha paura degli archivi? Ovvero, quale legislazione per la società futura?*, „Atlanti“, 20(2010), pp. 51-68.

<http://cbccro-mne.org/hr/dubrovnik-and-kotor-cities-and-books/97-the-promotion-of-publishing-activity-of-matrix-croatia.html>, (visited August 1st, 2011, 11.18 am).

http://eacea.ec.europa.eu/culture/programme/about_culture_en.php (visited July 30th, 2011, 10.14 am).

25. Međunarodni arhivski savjet (MAS) je 2008. godine u Kuala Lumpuru donio dokument „Strateški pravac razvoja 2008-2018“ (<http://www.ica.org/3667/reference-documents/ica-strategic-direction-20082018.html>, visted March 05, 2011) i već u prvoj tački o podizanju svijesti utvrđen je kao jedan od MAS-ovih strateških zadataka **da pomaže arhivistima širom svijeta** da ubjede donosiocce odluka i širu javnost o važnosti očuvanja i dostupnosti arhiva za kolektivno pamćenje jednog društva. Strateški razvoj donosi i čitav set drugih aktivnosti koje bi ojačale mrežu MAS-a i u onim zemljama gdje se uticaj ove organizacije ne osjeća, i slično. Međutim bez obzira na višegodišnje članstvo Državnog arhiva u MAS-u, ne vide se konkretni uticaji i realizacija u praksi na npr. crnogorsku arhivsku struku!

http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/enlargement/e50020_en.htm, (visited July 30th 2011, 10.14 am).

http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/enlargement/e50020_en.htm, (visited July 30th, 2011, 10.15 am).

<http://www.ica.org/9171/news-events/the-spaeurbica-handbook-on-competencies-is-now-available.html> (visited August 1st, 2011).

<http://www.seeheritage.org>, (visited July 31st 2011).

Izveštaj o arhivskoj djelatnosti u Crnoj Gori (Report on archival activity in Montenegro), Snežana Pejović, Srđan Pejović, Smiljana Radusinović, In *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, Podgorica 2006, p. 181-250.

Janine WILLIAMSON, *Sheffield Cathedral Archive: A study in Archival Management and Practice*. (A study submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Librarianship at the University of Sheffield), September 2010, http://dagda.shef.ac.uk/dissertations/2009-10/External/JWilliamson_090125063_DISSERTATION.pdf, (visited on July, 17th 2011).

Josip KOLANOVIĆ, *Autonomija arhivske službe*, „Arhivski vjesnik“, 42(1999), pp. 29-42.

Luis CRAVEN, *From the Archivist's Cardigan to the Very Dead Sheep: What are Archives? What are Archivists? What do They Do?*, In *What are archives? : cultural and theoretical perspectives*, [edited] by Louise Craven, 2008, pp. 7-30, <http://wxy.seu.edu.cn/humanities/sociology/htmledit/uploadfile/system/20110115/20110115160555934.pdf>. (visited July 13th, 2011, 9:40 am).

O programu razvoja kulture Opštine Kotor 2011-15, http://www.strategija.bokabay.info/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=27, (visited July 16th, 2011).

Snežana PEJOVIĆ, *Archival Legislation and New Social and Technological Changes (Montenegrin Experiences)*, „Atlanti“, 16(2006), N. 1-2, pp. 43-57.

Snežana PEJOVIĆ, *Archives and Web technology - an unavoidable imperative of the modern age*, „Atlanti“, 20(2010), pp. 305-321.

Snežana PEJOVIĆ, *Ways of information transfer from archival sources to archival science*, „Atlanti“, 2004, N. 1-2.

Strategiju reforme javne uprave u Crnoj Gori za period 2011-2016. „Aurum“, Podgorica, mart 2011.

Strateški pravac razvoja 2008-2018, ICA 2008, <http://www.ica.org/3667/reference-documents/ica-strategic-direction-20082018.html>, (visited March 5th, 2011)

Theo THOMASSEN, *Archivists between Knowledge and Power: On the independence and autonomy of archival science and the archival profession*, „Arhivski vjesnik“, 42(1999), pp. 149-167.

Vladimir JOVANOVIĆ, *Tajne Momirovih dokumenata*, „Monitor“, XXII(2011), br.1078, pp.13-16.

SUMMARY

In this paper, I tried to point out several most obvious challenges facing archivist in the 21st century, such as: education, training, lifelong learning; strategic planning in archival profession; sustainable development; financing, with the development of marketing and new management; politics, executive power and autonomy of archival profession. I tried to highlight the opportunities that exist before an ordinary archivist from any country copes with these challenges. I also wanted to underline the problems that slow down, discourage and move him/her away from the aim of holding firmly his/her profession in his/her own hands. The focus of the paper based on the experiences from the Montenegro, which has for a longer period been passing through deep transitional economy and societal reforms, and just as all other countries, faced with the global economic crises and additionally pressed by meeting the requirements for its joining the European Union and NATO, trying to show all those things an archivist is faced with in such environment. I have also commented on the repercussions of the recommendations and similar documents created by various European and international archival bodies through archival practice. On the example of Montenegro I made a comparison how one implements the recommendations of international bodies in other areas, in the course of this phase of the country's pre-accession to the European Union, with the watchful eye of the of European observers! When the archival profession is in question, this kind of consistent and even ultimate oversight from the level of the European Union is not carried out, although there are many objective reasons and motives for this. Unfortunately, international archival bodies and organizations such as ICA, or its branch for Europe - EURBICA, or SPA, and others, have an extremely passive attitude towards its members and current movements in archival profession in many countries. Isn't it, generally speaking, useful (and necessary) that that the development of archival profession be performed in

line, both theoretically and practically, by adopting umbrella guidelines (despite the existing differences), at least at the level of all countries of the Old Continent? Why in the field of archival activity the voice of the profession within specific countries is not heard more strongly, but also at various international levels, as it is the practice in other areas? Is it enough that archivists exchange opinions only through tight professional meetings, or is it already high time they move aggressively towards conquering other political, social and cultural spaces? Finally, this paper can be understood as an invitation addressed to all structures within the European Union, to archivists and policy and decision makers to turn urgently and through concrete actions to archives in the countries that are building democracy for the benefit of archival profession, to give to colleagues-archivists a stronger professional support that would help them cope more easily with the challenges and tasks being brought by the new era.

Original scientific article

Submitting date: 05.08.2011

Acceptance date: 12.08.2011